

Praktiske anbefalinger for domstolsbehandling til barnets beste i straffesaker med mindreårige aktører.

Stortinget har de senere år vedtatt en rekke lovendringer for å fremme barneperspektivet og barns rettigheter. Blant annet følger det av Grunnloven § 104 annet ledd at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle avgjørelser som berører barn. Dette gjelder også prosessuelle avgjørelser. Lovendringene har medført økt fokus på barns rettigheter, og behov for tilrettelegging for at barna skal kunne benytte seg av disse rettighetene, både i domstolene og i samfunnet for øvrig.

Straffesakene er den sakstypen hvor mindreårige i størst grad deltar direkte i rettsprosessen, enten som siktet / tiltalt, fornærmet eller vitne. Prosessen er imidlertid den samme enten det gjelder voksne eller barn under 18 år. Dette kan medføre at de mindreårige opplever at de deltar i en prosess de ikke har forutsetninger for å forstå eller følge med i, og at deres rettigheter og kravet til at prosessen skal være til barnets beste, ikke blir en realitet.

«Domstolsbehandling til barnets beste» er et prosjektarbeid i regi av Domstoladministrasjonen (DA), som med utgangspunkt i barn og unges egne erfaringer med domstolene, har forsøkt å finne frem til praktiske anbefalinger som vil være med å sikre en rettslig prosess tilpasset barnas behov, samt å gjøre prosessen mer tilgjengelig for de barn og unge sakene gjelder. Arbeidet har vært gjennomført av en tverrfaglig arbeidsgruppe bestående av fem tingrettsdommere fra ulike domstoler, en barnefaglig sakkyndig (psykologspesialist), en politiadvokat, en advokat, en representant fra DA og en representant fra barnevernet (sosionom). Arbeidsgruppen har innhentet anbefalinger fra proffene ved Forandringsfabrikken på forbedringspunkter i den rettslige prosessen både i barnevernssaker, foreldretvistsaker, og straffesaker hvor tiltalte/ siktede, fornærmede eller vitne er under 18 år. Prosjektet har dessuten hatt en referansegruppe bestående av to lagdommere, to tingrettsdommere og en representant fra DA. Anbefalingene er også forelagt Barneombudet, Stine Sofies Stiftelse og Forsvarergruppen i Advokatforeningen for uttalelse.

Forandringsfabrikken er en ideell stiftelse med et kunnskapssenter som oppsummerer barn og ungdommers erfaringer, og gjennom dette arbeider for å forbedre barnevern, psykisk helsehjelp, skole og rettssystem. Forandringsfabrikken får barn og unge til å dele sin erfaringer fra møtet med systemene, og til å gi råd om hvordan systemene kan bli bedre. De siste årene har Forandringsfabrikken lyttet til 300 barn som har opplevd vold og overgrep, 600 barn som har fått hjelp i psykisk helsetjeneste, 1200 barn som har vært i barnevernet, og 5000 barn i skolen. Barn og ungdom som ønsker å videreformidle svarene fra undersøkelsene Forandringsfabrikken har foretatt, inviteres med som «proffer». Disse deltar blant annet i møter med nasjonale myndigheter og forskjellige instanser innenfor de ulike systemene. Her gir de råd på bakgrunn av det erfaringsmaterialet Forandringsfabrikken har innhentet fra barn og unge over hele landet. Innspillene til prosjektet «Domstolsbehandling til barnets beste», bygger på oppsummert kunnskap fra 70 barn og unge med erfaringer fra rettssystemet. Innspillene er følgelig ikke råd fra enkeltungdommer, men oppsummert kunnskap fra mange barn og unge.

Arbeidsgruppen har tatt med seg proffenes innspill i sine diskusjoner for å finne frem til praktiske anbefalinger som medfører domstolsbehandling til barnets beste. Dette har utfordret oss ved at vi har vært nødt til å se den rettslige prosessen fra et annet ståsted enn

vi er vant til, samt til å tenke friere rundt hvordan en rettsprosess kan gjennomføres. Fundamentet for de anbefalingene arbeidsgruppen har valgt å gi, er naturligvis forsvarlige barnefaglige vurderinger og lovens ordning.

Hovedbudskapet fra proffene til gjennomføring av straffesaker med mindreårige, handler i stor grad om å skape trygge rammer i prosessen. Dette kan domstolene medvirke til ved å sørge for at de involverte ungdommene får god informasjon gitt på en slik måte at de forstår den, at retten i forkant av hovedforhandlingen avklarer gjennomføringen på flest mulige punkter slik at det er færrest mulig usikkerhetsmomenter under selve hovedforhandlingen, og at retten tar høyde for den sterke selvjustisen som eksisterer i ungdomsmiljøene. Videre har proffene vært opptatt av at domstolene skal opptre fleksibelt, og tilpasse hovedforhandlingen til ungdommens behov så langt det lar seg gjøre. De har også fremhevet behovet for at retten i større grad enn i dag, bør skjerme mindreårige i straffesaker mot offentlighet / media.

Tingrettsdommer Åsa Bech ved Oslo tingrett, utarbeidet vinteren 2018 grundige og gode veiledere for Oslo tingrett for

- behandling av fengslingsmøter hvor siktede er under 18 år
- verger for mindreårige i straffesaker
- hovedforhandling med tiltalte under 18 år og
- åpne eller lukkede dører i straffesaker med mindreårige.

Arbeidsgruppen har fått anledning til å benytte veilederne som grunnlag for sine anbefalinger i straffesaker med mindreårige.

Dommerne står som alltid fritt i sine dommerbeslutninger innenfor lovens rammer, og disse anbefalingene er kun ment som et verktøy i denne skjønnsutøvelsen. Det grunnleggende hensynet vil være barnets beste.

Flere av anbefalingene i straffesaker med mindreårige, kan medføre økt tidsbruk for dommerne. Det er derfor viktig at man i fortsettelsen av arbeidet med å tilrettelegge domstolsbehandling til barnets beste, også fokuserer på behovet for økte ressurser til domstolene av denne grunn. I motsatt fall vil ikke tilretteleggingen la seg gjennomføre i praksis.

Oslo, 1.februar 2019

Inger Bonnie Gjerde

Ingrid Stigum

Karianne Pedersen

Lise Gro Søreide

Kurt Kristiansen

Cecilie Pedersen Hille

Anita Jarvoll Hekneby

Merete Svartveit

Marijana Lozic

Jon Ståle Gjesdal Henriksen

Praktiske anbefalinger for domstolsbehandling til barnets beste i straffesaker med mindreårige aktører.

Innhold

1. Fengsling av barn under 18 år:	3
a) Før første fengslingsmøte:	3
b) Under første fengslingsmøte:.....	4
c) Åpne / lukkede dører under fengslingsmøtet:	5
d) Fengslingskjennelsen.....	5
e) Etter fengslingsmøtet	6
f) Refengsling	6
2. Forsvareroppnevning for barn under 18 år.....	7
3. Hovedforhandling hvor tiltalte er under 18 år.....	7
a) Før hovedforhandling:.....	7
b) Åpne / lukkede dører under hovedforhandling	8
c) Under hovedforhandlingen:	9
d) Vitner / fornærmede som er under 18 år:	10
e) Etter hovedforhandling:	12

1. Fengsling av barn under 18 år:

a) Før første fengslingsmøte:

- Sett av god tid til fengslingsmøtet (minst to timer anbefales)
- Sjekk at barneverntjenesten er varslet om fengslingsmøtet, og at de møter, jf. strpl. § 183 tredje ledd
- Sjekk at særlig frist for fremstilling innen en dag (to dager hvis helgedag) er overholdt, jf. strpl. § 183 andre ledd. Det skal nedtegnes i rettsboken dersom fristen ikke er overholdt, og påtalemyndigheten skal redegjøre særskilt for dette i påtegningen.

- Sjekk om verger er varslet, jf. strpl. § 83, jf. § 243 tredje ledd. Politiet er ansvarlig for å gjennomføre varslingen, men dommeren må kontrollere at dette er gjort.
- Vurder om det er behov for oppnevning av midlertidig verger, jf. vgml. § 34 jf. § 27.
Dersom barnet er under barnevernets omsorg er i utgangspunktet foreldrene fortsatt verger, så fremt de ikke er fratatt foreldreansvaret. Det kan imidlertid være grunnlag for oppnevning av midlertidig verger etter vgml. § 27 dersom foreldrene ikke er i stand til å ivareta barnas interesser.
- Dersom fengslingsmøtet skal avholdes som fjernmøte, må både siktede og verger samtykke. I motsatt fall må siktede fysisk fremstilles (noe annerledes ved refengsling).
- Vergen har partsrettigheter og må sammen med siktede samtykke til kontorforretning. Dersom siktede og vergen er uenige, må siktede fremstilles.
- Avklar at siktede er informert om fritt forsvarervalg. Dersom siktede og vergen er uenige om forsvarervalget, er det vergen som avgjør dette, jf. strpl. § 94 andre ledd. Se imidlertid avgjørelsen i Rt-2014-530.

b) Under første fengslingsmøte:

- Siktede bør fremstilles 30 minutter før første fengslingsmøte slik at siktede får tilstrekkelig tid til å snakke med sin forsvarer.
- Bruk god tid innledningsvis på å informere siktede om hvorfor hun / han er i retten, og om hva som kommer til å skje videre. Siktede har ofte hatt begrenset tid med sin forsvarer før fengslingsmøtet, og en fengslingssituasjon oppleves som regel dramatisk for en ungdom. Dommeren må forsikre seg om at siktede forstår informasjonen som blir gitt.
- Bruk et enkelt og tydelig språk gjennom rettsmøtet, og minn gjerne de øvrige aktørene (aktor, forsvarer og bistandsadvokat) om dette innledningsvis.
- Avklar med siktede om du kan tiltale ham / henne ved fornavn. Unngå å omtale ungdommen som «siktede».
- Barnevernets representant skal under fengslingsmøte uttale seg om siktedes behov for tiltak etter barnevernlovens kapittel 4, samt informere om hva slags arbeid som pågår for eventuelt å iverksette slike tiltak, og om det finnes alternativer til fengsling, jf. strpl. § 183 tredje ledd. Vitneforklaringen skal protokolleres av dommeren, jf. strpl. § 20.
- Både siktede og verger må frita barneverntjenesten fra taushetsplikten i rettsmøtet, jf. strpl. § 83. Hvis slikt fritak ikke gis, kan ikke barneverntjenesten

uttale seg om konkrete forhold ved ungdommen, men kan bare si noe generelt om hva barnevernet kan tilby ungdommen.

- Vergen bør gis anledning til å forklarer seg under fengslingsmøtet for å få belyst om vergen kan tilby siktede en omsorgsbasis som kan være et alternativ til fengsling. Vergen plikter ikke å forklare seg, jf. strpl. § 122. Vitneforklaringen skal protokolleres av dommeren.
- Avklar under fengslingsmøte hvor siktede skal sitte varetektsfengslet dersom dette blir resultatet, slik at siktede får denne informasjonen så tidlig som mulig.

c) Åpne / lukkede dører under fengslingsmøtet:

- Ta stilling til om dørene skal lukkes under rettsmøtet. Hovedregelen er at dørene skal lukkes når siktede er under 18 år, jf. barnekonvensjonen artikkel 40 nr. 2 b.
- Pressen kan være til stede (beslutning), med referatforbud. selv om rettsmøtet går for lukkede dører, jf. dl. § 127 jf. dl. § 129.
- Dersom retten beslutter lukkede dører, bør det vurderes om også selve kjennelsen skal unntas offentlighet. Dette må i så fall besluttes særskilt.
- Dersom kjennelsen ikke skal legges i pressemappen, må det påføres rettsboken. Slutningen blir uansett lagt i pressemappen.
- Barnevernets representant har anledning til å være til stede under hele fengslingsmøtet selv om fengslingen går for lukkede dører.

d) Fengslingskjennelsen

- Barn / ungdom under 18 år kan bare varetektsfengsles dersom det er «tvingende nødvendig», jf. strpl. § 184 annet ledd. Dette innebærer at fengsling kun kan finne sted når det ikke finnes noe alternativ, og varetektsfengsling er siste utvei, jf. barnekonvensjonen art. 37 b).
- Fengslingsperioden kan ikke overstige to uker, jf. strpl. § 185 andre ledd, og skal uansett benyttes for en kortest mulig periode, jf. barnekonvensjonen art. 37 b). Vurder å sette en kort fengslingsfrist (noen dager) dersom barneverntjenesten gir uttrykk for at den undersøker alternativer til fengsling. Dette for å få en rask avklaring av tiltakssituasjonen i barnevernet. Siktede skal ikke sitte varetektsfengslet fordi systemet arbeider sakte, jf. forholdsmessighetsvurderingen i strpl. § 170 a.
- Det kan bare besluttes delvis isolasjon under varetektsfengsling av barn, jf. strpl. § 186 andre ledd, fjerde punktum.
- Brev- og besøksforbud for siktede under 18 år gjelder ikke nær familie med mindre det foreligger særlige omstendigheter, jf. strpl. § 186 annet ledd.

e) Etter fengslingsmøtet

- Avsi kjennelsen i rettsmøtet så raskt som mulig, med siktede til stede, dersom dette er praktisk mulig.
- Forklar på en enkel måte hva retten er kommet til, hvorfor, og hva dette konkret innebærer for siktede. Unngå opplesning av kjennelsen med unntak av slutningen som må lese opp. Dommeren må forsikre seg om at siktede har forstått innholdet i avgjørelsen. La siktede stille spørsmål dersom det er noe han / hun lurer på i forbindelse med kjennelsen
- Orienter om retten til å anke kjennelsen på en forståelig måte.
- Siktede skal også gis en skriftlig orientering om kjennelsen (kopi av fengslingskjennelsen) jf. strpl. § 184 a annet ledd
- Dersom vergene ikke er til stede i rettsmøtet, må kjennelsen meddeles dem i ettertid.

f) Refengsling

- Barnevernet skal møte til fengslingsmøtet med mindre retten finner at deltakelse utover første fengslingsmøtet er «åpenbart unødvendig», jf. strpl. § 183 tredje ledd. I de fleste saker vil det være hensiktsmessig å få en oppdatering fra barneverntjenesten, med mindre saken er så alvorlig at fengsling frem til hovedforhandling ikke anses uforholdsmessig (f.eks. ved drap), eller at bevisforspillelsesfaren kun kan avhjelpes ved fengsling.
- Barneverntjenesten skal redegjøre for hva de har foretatt seg vedrørende tiltak og kontakt med ungdommen og hans / hennes familie. Barn skal varetektsfengsles for kortest mulig tid, og barneverntjenesten må fortløpende arbeide for å sette i gang tiltak som kan ivareta ungdommen slik at fortsatt varetektsfengsling kan unngås.
- Påtalemyndigheten skal i påtegningen gi en begrunnet vurdering av om barneverntjenesten bør møte, og forsvarers syn skal også fremgå av påtegningen.
- Dersom siktede og verge ikke samtykket til fritak av taushetsplikten for barneverntjenesten ved første fengslingsmøte, bør det vurderes om det skal innhentes fritak fra fylkesmannen før neste fengslingsmøte, jf. strpl. § 118.
- Dersom kontorforretning skal besluttes, må både verge og siktede samtykke. I motsatt fall må siktede fremstilles i rettsmøtet.
- Retten kan selv beslutte fjernmøte etter at aktor og forsvarer har fått uttale seg, jf. strpl. § 185 fjerde ledd.

2. Forsvareropnevning for barn under 18 år.

- Det er vergen som bestemmer valg av forsvarer dersom verge og siktede / tiltalt er uenige om dette, strpl. § 94 annet ledd jf. § 102. Se imidlertid avgjørelse i Rt-2014-530
- Barn under 18 år har en utvidet rett til å ha forsvarer under etterforskningen, jf. strpl. § 96 annet ledd jf. barnekonvensjonen art. 40 b) nr 2(ii), som gir barn rett til forsvarer på et hvert trinn av saken.
- Barn under 18 år har også en utvidet rett til forsvarer i tilståelsessaker, jf. strpl. § 99 tredje punktum.
- Ved oppnevning av forsvarer for siktede under etterforskningen, vil man erfaringsvis lettere kunne få samtykke til å få saken pådømt som tilståelsesdom, hvilket er ønskelig når siktede er under 18 år og vilkårene for tilståelsesdom for øvrig er oppfylt.

3. Hovedforhandling hvor tiltalte er under 18 år.

a) Før hovedforhandling:

- Sjekk at det er innhentet PUM (personundersøkelse for mindreårige). Denne må være innhentet, og det skal normalt fremgå av bevisoppgaven, strpl. § 161 a). Undersøkelsen skal ikke være eldre enn ett år gammel ved pådømmelse, jf. strpl. § 161 a annet ledd.
- Det bør rutinemessig vurderes og avholdes saksforberedende møte når tiltalte er under 18 år. Dette for i størst mulig grad å avklare tvistepunkter mellom partene, samt avklare om ungdommen har behov for særlig tilrettelegging under hovedforhandlingen. For ungdommen vil det skape tryggere rammer under hovedforhandlingen dersom spørsmål er avklart på forhånd, og retten er informert om forhold hos ungdommen som bør hensyntas.
- Eksempler på spørsmål som kan tas opp i det saksforberedende møte er:
 - Åpne / lukkede dører
 - Om tiltalen bør unntas offentlighet
 - Hvem skal være til stede når tiltalte forklarer seg
 - Hvem skal begynne å stille spørsmål til tiltalte
 - Om tiltalte har spesielle behov
 - Om medtiltalte bør forlate salen når tiltalte skal forklare seg
 - Om det er spesielle personer fra ungdomsmiljøet som det vil være uheldig at er til stede under hovedforhandlingen

- Om tiltalte skal være til stede under hele hovedforhandlingen f.eks. av hensyn til skolegang, eller bare skal avgi forklaring
 - Om det er utfordringer knyttet til at vergen skal være tilstede under tiltaltes forklaring; lojalitetshensyn, frykt for represalier, kultursensitive hensyn e.l.
- Et saksforberedende møte kan gjennomføres enten som et uformelt møte (eventuelt pr. telefon) med dommer, aktor, forsvarer og eventuelt bistandsadvokat, eller som et formelt rettsmøte i henhold til strpl. § 272. Dersom et saksforberedende møte avholdes i medhold av strpl. § 272, har tiltalte rett til å møte, og rettsmøtet er offentlig.
 - Vær bevisst ved valg av rettssal for hovedforhandling. Det kan være en fordel å bruke en mindre rettssal når tiltalte er under 18 år. Det bør så langt det er mulig unngås å avholde hovedforhandling i så stor sal at det er nødvendig å benytte mikrofon. Dette kan fremstå som unødvendig skremmende for en ungdom som er tiltalt.
 - Sett av god tid til hovedforhandling slik at det er rom for hyppige pauser og kortere rettsdager.
 - Sjekk at vergene er stevnet.
 - Vurder om det er behov for oppnevning av midlertidig verge.
 - Sjekk om vergen har behov for tolk under hovedforhandlingen. Vergen har krav på dette.

b) Åpne / lukkede dører under hovedforhandling

- I utgangspunktet går alle straffesaker for åpne dører, jf. domstolsloven § 124, samt Grunnloven § 95. Der tiltalte er under 18 år vil imidlertid behovet for å lukke dørene være større enn ellers. Barnekonvensjonen gir mindreårige et særlig vern om deres integritet, jf. BK art. 40 nr. 2 b, og domstolsloven § 125 d gir adgang til å lukke dørene utelukkende begrunnet i tiltaltes alder.
- Hensyn som særlig gjør seg gjeldende i vurdering av lukkede dører når tiltalte er under 18 år, er blant annet unngåelse av identifisering av barnet i offentlighet, og reintegrasjon av barnet etter rettsprosessen. Det foreligger ofte en sterk selvsjett i ungdomsmiljøet, og dersom tiltalte forklarer seg om forhold som involverer andre personer, kan dette få store konsekvenser for tiltalte i hans / hennes hverdag gjennom utestengelse, eller ved at tiltalte blir utsatt for plagsom atferd, fysiske avstraffelser o.l. Det er derfor grunn til å legge stor vekt på hva tiltalte selv ønsker i spørsmålet om lukkede dører.

- Media klarer i liten grad å anonymisere tiltalte med tanke på ungdomsmiljøet, da ungdommene ofte har god oversikt over hva som skjer i deres nærmiljø, og det skal svært lite informasjon til før tiltalte identifiseres. Retten må derfor vurdere om forhandlingene også skal lukkes for pressen.
- Det er mulig å lukke dørene for deler av forhandlingene, eller nedlegge referatforbud for enkelte opplysninger. Flere rettsavgjørelser gir indikasjon på at det må foretas en nyansert vurdering for ulike deler av straffesaken, i hvert fall når det gjelder pressens tilstedeværelse (eventuelt med referatforbud).
- Det bør i det minste være lukkede dører under de delene av tiltaltes forklaring som gjelder personlige forhold og vitnemål fra personer som er underlagt taushetsplikt, jf. dl. § 125 bokstav d). Opplesning av PUM skal skje for lukkede dører jf. strpl. § 161 a) fjerde ledd. Se også strpl. § 119 om vitner med taushetsplikt.
- Retten bør også vurdere om visse grupper tilhørere skal utelukkes, for eksempel ungdomsgjenger som kommer enten for å sjekke om tiltalte «sladrer» eller for å «støtte» tiltalte. Ungdom under 18 år kan utestenges utelukkende p.ga. sin alder, jf. dl. § 132. Det samme gjelder straffedømte til fengsel de siste fem år, jf. dl. § dl. § 132.
- Det er videre adgang til å lukke dørene for publikum, men la pressen være til stede. Pressen må forholde seg til «Vær-varsom-plakaten» art. 4.7-4.8 der hensynet til barn i rettsprosesser særlig er ivaretatt.

c) Under hovedforhandlingen:

- Bruk god tid innledningsvis på å informere tiltalte om hvem som er til stede og hva som skal skje under hovedforhandlingen. Dommeren må fortløpende forsikre seg om at tiltalte har forstått den informasjonen som er blitt gitt. Vær bevisst på å ha blikkontakt med tiltalte.
- Bruk et enkelt og tydelig språk gjennom hovedforhandlingen, og minn gjerne de øvrige profesjonelle aktørene om viktigheten av dette innledningsvis.
- Avklar med tiltalte om han / hun ønsker at du skal benytte fornavnet på henne / han under forhandlingene, og unngå å omtale ungdommen som tiltalte.
- Alle de profesjonelle aktørene bør ha et bevisst forhold til hvordan de omtaler tiltalte. Det bør tilstrebes, så langt det er mulig, å unngå å bruke stigmatiserende beskrivelser av ungdommen som at de er farlige, kriminelle, voldelige etc.
- Dersom tiltalte har med seg en støtteperson, bør det tilrettelegges for at vedkommende kan sitte ved siden av tiltalte under hovedforhandlingen dersom ikke vektige hensyn taler mot dette.

- Det er viktig at dommeren innledningsvis informerer tiltalte om at han / hun har anledning til å kommentere de enkelte bevis som blir ført, og at han / hun må si ifra til forsvareren sin dersom det er noe han / hun ønsker å kommentere.
- Dersom saken ikke går for lukkede dører og det er unge tilhørere, må det opplyses om at det ikke er tillatt å ta bilder / filme eller ta lydopptak under forhandlingene – heller ikke med mobiltelefon, jf. dl. § 131 a andre ledd. Dette omfatter også snapchat og instagram. For å understreke alvorret overfor ungdommene, kan det minnes om at brudd på disse reglene er straffbart, jf. dl. § 198. Dommeren bør være ekstra bevisst på at dørene låses i alle pauser, slik at det ikke er mulighet for å ta bilder av dokumenter o.l. for ungdom som er tilstede.
- Tiltalte må gis anledning til å gi en fri forklaring innledningsvis, men dommeren bør fortløpende vurdere om det kan være hensiktsmessig at forsvareren, som tiltalte normalt sett har et bedre forhold til enn de andre aktørene, tidligere får starte sin utspørring av tiltalte enn det som er vanlig. Dette for at tiltalte i størst mulig grad skal kunne klare å gi en uforbeholden forklaring i saken.
- Som det klare utgangspunkt skal vergen(e) være til stede under tiltaltes forklaring, men dersom tiltalte har gode grunner for ikke å ville forklare seg med vergen(e) til stede, er det anledning til å pålegge vergen(e) å forlate salen under tiltaltes forklaring, jf. strpl. § 284, fjerde punktum. Vergen(e) har imidlertid partsrettigheter, og må derfor informeres om hva tiltalte har forklart i etterkant, jf. strpl. § 284 tredje ledd.
- Strpl. § 284 gir også retten mulighet til å pålegge medtiltalte og andre å forlate salen under tiltaltes forklaring. Dette kan være særlig aktuelt når tiltalte er under 18 år, da det oftere kan være vanskelig å gi en uforbeholden forklaring av frykt for represalier i ungdomsmiljøet, og fordi ungdom i større grad enn voksne er påvirkelige og opptatt av ikke å tape ansikt overfor sine jevnaldrende.
- Dommeren bør være romslig med tanke på tiltaltes opptreden i retten, men slå ned på opptreden som går på bekostning av andre, f.eks. dersom tiltalte ler eller avbryter når andre forklarer seg.
- Dommeren kan vurdere på eget initiativ å foreslå at de medtiltalte også forlater salen når personundersøkelsen for ungdom (PUM) leses opp, da det kan være vanskelig for en ung tiltalt å be om dette.
- Det er viktig å ta hyppige pauser, og ikke ha for lange rettsdager.

d) Vitner / fornærmede som er under 18 år:

- Foresatte til vitner / fornærmede under 18 år skal underrettes om at barnet er innkalt som vitne ved at de får gjenpart av vitnestevningen, jf. strpl. § 114 tredje ledd.

- Når et vitne er under 16 år bør foreldrene få lov til å være til stede, dette selv om saken går for lukkede dører, jf. strpl. § 128 annet ledd, dersom det ikke er vektige grunner som taler mot det.
- Det kan være grunnlag for å lukke dørene når et vitne / fornærmede skal forklare seg, jf. dl. § 125 bokstav d). Vitnets / fornærmedes alder bør være et selvstendig moment i denne vurderingen, jf. Grunnloven § 104 om «barns rett til vern av personlig integritet». Vitnets / fornærmedes modenhet og utvikling bør også vurderes i denne sammenheng.
- Dersom det skal spilles av tilrettelagte avhør av unge vitner, kan mange av de samme hensynene gjøre seg gjeldende, og kan tilsi at dørene bør lukkes.
- Med unge vitner / fornærmede kan det også være behov for at tiltalte eller andre spesifikke tilhørere forlater salen når vitnet / fornærmede skal forklare seg, jf. strpl. § 284. I noen tilfeller kan man løse denne problemstillingen ved at tiltalte overværer fornærmedes / vitnets forklaring på videooverføring. I andre tilfeller vil det være tilstrekkelig at tiltalte setter seg bak i salen slik at fornærmede / vitne ikke ser tiltalte mens han / hun forklarer seg.
- Forhold knyttet til hvordan fornærmedes forklaring skal foregå, kan være viktig for fornærmede å få avklart før hovedforhandling. I så henseende vil et saksforberedende møte være hensiktsmessig dersom fornærmede har bistandsadvokat.
- Dersom flere unge vitner skal avgi forklaring, bør aktor innkalle disse med tilstrekkelig tidsavstand slik at de i minst mulig grad blir sittende sammen og vente på å avgi forklaring, med de mulighetene for påvirkning og ubehag som er knyttet til en slik situasjon.
- Er det unge vitner eller en ung fornærmet, bør det avklares før hovedforhandlingen hvor de skal oppholde seg før og etter vitnemålet, og om noen følger dem. De bør informeres om at de kan ha med seg en person de føler seg trygg på, og vitnestøttekontoret bør kobles på før hovedforhandlingen dersom det er behov for dette. Dommeren bør under saksforberedelsen undersøke at dette er gjort.
- Unge vitner og fornærmede er ofte nervøse og usikre når de kommer inn i rettssalen. Bruk tid på å forklare hvem som er til stede og hvordan forklaringen deres skal foregå. Fortell dem at retten ikke har lest politiforklaringen deres, og at vitne / fornærmede derfor også må gjenta det de tidligere har forklart for politiet.
- Når dommeren skal formane vitnet / fornærmede, bør dette gjøres på en mest mulig hensynsfull måte, og i en språkdrakt som vitne forstår. Se vedlagt mal.

e) Etter hovedforhandling:

- Ved domsskriving bør dommeren være bevisst på måten tiltalte beskrives og omtales, og i så liten grad som mulig stigmatisere tiltalte.
- Det kan også være grunn til å unnta deler av dommen fra offentligheten. Dette for å sikre barnets rett til vern om sin personlige integritet, f.eks. gjengivelse av personsensitive opplysninger fra PUM.
- Ved frifinnelse i sak med mindreårige fornærmede, kan det være hensiktsmessig å få tydelig frem de ekstra strenge beviskravene som gjelder i straffesaker, slik at det kan bli lettere å forstå dommen.
- Dommen må forkynnes både for tiltalte og verge, jf. dl. § 159 a, og strpl. § 43 og § 85.
- Det kan være hensiktsmessig å forkynne dommen for tiltalte ved fremmøteforkynning for dommeren (ikke domsavsigelse), både for at tiltalte skal forstå alvoret ved å bli domfelt, og for å sikre at tiltalte blir informert på en grundig måte om resultatet, begrunnelsen for dette, samt hva dommen innebærer for tiltalte.